

Het Hollands ongenoegen en de emigratie van Nederlanders aan het begin van de 21ste eeuw

van Dalen, H. P. & Henkens, K. 2008. *Weg uit Nederland – Emigratie aan het begin van de 21e eeuw*. Amsterdam: KNAW Press.

De sterk gestegen toename van het aantal emigranten dat geboren en getogen is in Nederland is opmerkelijk en was de centrale aanleiding voor een studie. Wie vertrekt en waarom vertrekt men zo massaal? In een uitgebreide studie (van Dalen en Henkens, 2008) hebben wij door middel van analyse van CBS-gegevens inzicht verkregen in de omvang en structuur van de Nederlandse emigratie. Op basis van een representatieve steekproef onder de Nederlandse bevolking en een gerichte steekproef onder potentiële emigranten is inzicht verkregen in de belangrijkste vertrek-motieven. Arbeidsmigratie is voornamelijk klein in realiteit.

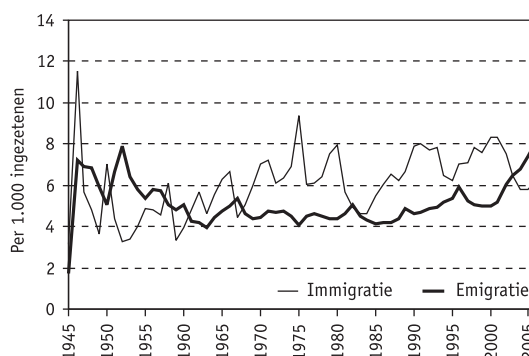
toename van emigratie deed zich voor in alle leeftijdsgroepen en bij alle nationaliteiten, bij zowel autochtonen (een toename met 45% sinds 2000) als allochtonen (81% toename sinds 2000). De emigratie-geneigdheid onder allochtonen is om begrijpelijke redenen echter veel sterker dan onder autochtonen omdat het verlangen naar het vaderland altijd aanwezig blijft.

Inleiding

De emigratie uit Nederland bevindt zich op een historisch hoog niveau. In 2006 verlieten 132 470 ingezetenen het land. Per duizend inwoners vertrekken er jaarlijks acht ingezetenen (figuur 1) en daarmee is de emigratiestroom op het niveau van de jaren vijftig, toen velen richting Canada, de Verenigde Staten, Australië en Nieuw-Zeeland vertrokken. De bijzondere positie van Nederland is niet alleen terug te voeren op het feit dat Nederland na jaren een immigratieland te zijn geweest opeens de status van een emigratieland heeft verworven, maar vooral ook dat Nederland in West-Europa een uitzondering is. De

Figuur 1.

Verloop van immigratie en emigratie (per 1 000 inwoners), 1945-2006

Bron: CBS

Vertrekmotieven

De belangrijkste bevinding van de zoektocht naar de drijvende en trekkende krachten achter emigratie uit Nederland is dat het publieke domein veel belangrijker is dan het private domein (figuur 2). Vooral de kwaliteit van de publieke ruimte (natuur, stilte, ruimte, en de druk die van de hoge bevolkingsdichtheid uitgaat) en het bestaan van bepaalde maatschappelijke problemen (vervuiling, criminaliteit, multiculturele samenleving) vormen een sterke stimulans om te emigreren. De zoektocht naar een beter publiek domein is zelfs zo sterk dat een op de drie emigranten verwacht dat de emigra-

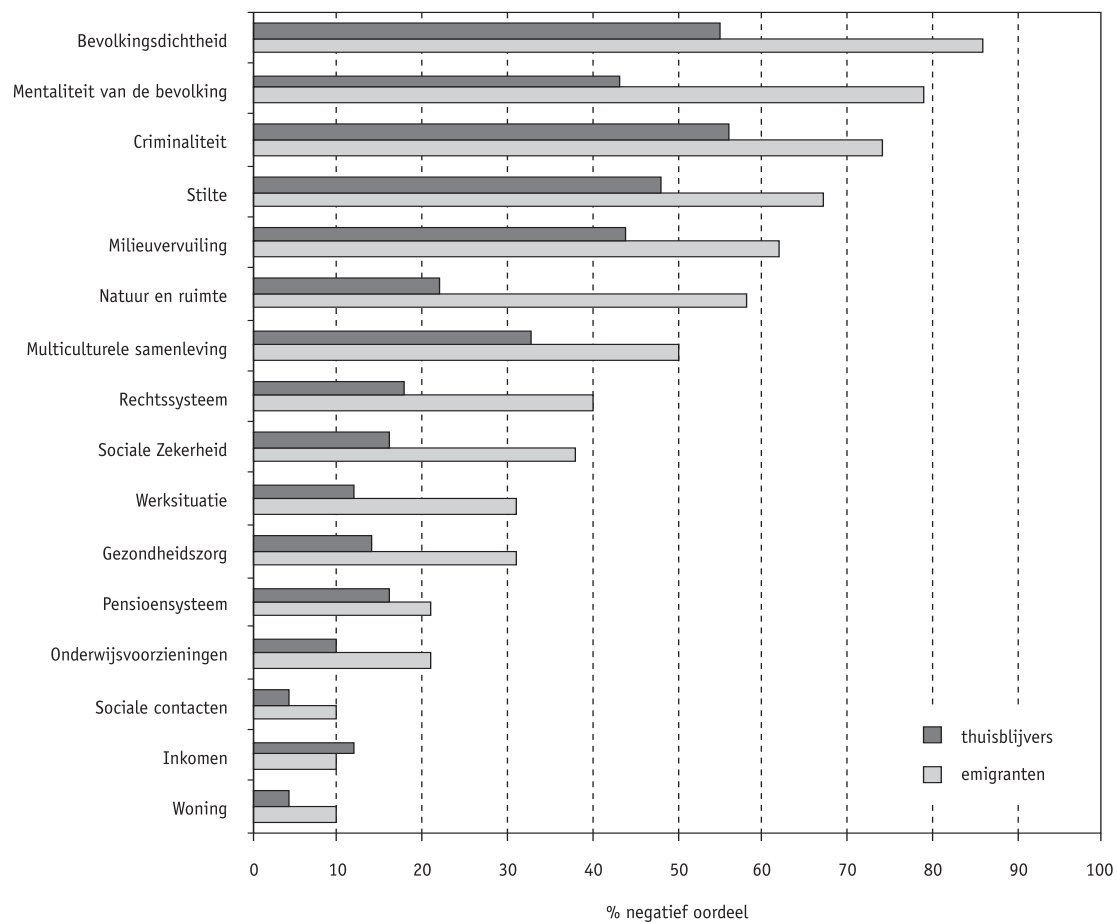
tiestap gepaard gaat met een financiële achteruitgang. Met andere woorden, men is zelfs bereid er geld aan toe te leggen om Nederland te verlaten en zich elders te vestigen.

Omvang

Dat het fenomeen van emigratie geen gering fenomeen is, kan afgeleid worden uit de omvang van de groep potentiële emigranten. 3% van de Nederlandse bevolking had in 2005 emigratieplannen en na twee jaar is 24% van die groep van potentiële emigranten vertrokken. Voor zo'n grote stap als in-

Figuur 2.

Hoe waarden emigranten en thuisblijvers de leefomstandigheden in Nederland?

Bron: NIDI emigratiesurvey, 2005-2007

ternationale migratie is dat een aanzienlijk percentage hoewel er geen vergelijkbaar internationaal onderzoek op dit terrein is dat als toetssteen kan dienen.

Pensioenmigratie

Over pensioenmigratie – het emigreren op hoge leeftijd – wordt veel gedroomd maar er wordt relatief weinig gevolg gegeven aan deze dromen. Pensioenemigratie bij 65-plussers is sterk opkomend maar tegelijkertijd ook beperkt. Blijkbaar geldt hier het oude spreekwoord: ‘oude planten moet men niet verpotten’. In 2006 vertrokken ruim twaalf op de tienduizend 65-plussers. In de jaren tachtig en negentig bedroeg datzelfde verhoudingsgetal nog zes op de tienduizend. In korte tijd is de pensioenemigratie dus verdubbeld maar het aantal pensioenemigranten komt niet overeen met de beelden die in de media of marketing opduiken. Een mogelijke verklaring voor deze puzzel is dat veel pensioenmigratiebewegingen niet op de radar van overheidsinstellingen verschijnen omdat migratie een deeltijd-karakter heeft: men leeft een deel van het jaar in het buitenland en de rest van het jaar in Nederland. Op basis van een schatting via familierelaties komen wij tot de conclusie dat de verhouding tussen gepensioneerden die permanent versus respectievelijk in deeltijd hun pensioen in het buitenland doorbrengen ongeveer twee op een bedraagt.

Het dromen van een Zwitserleven in het buitenland is zeer sterk leeftijdgebonden: 25% van de jongeren zou later voor een groot deel van het jaar in het buitenland willen wonen en 10% zelfs permanent, bij 15% van de 55- tot en met 64-jarigen bestaat de wens om in deeltijd in het buitenland te wonen en 4% zou wel permanent in het buitenland willen wonen. Wat de meesten weerhoudt om vast of tijdelijk in het buitenland te vestigen is voornamelijk toch de band met Nederland. Voor gezondheidsproblemen en de band met (klein)kinderen verwacht men toch op den duur terug te keren.

Tijdelijke arbeidsmigratie

Arbeidsmigratie is net als pensioenemigratie groots in zijn aansprekendheid maar vooralsnog klein in realiteit. Veel emigratiebewegingen verschijnen

niet op de radar van beleid en wetenschap. Veel tijdelijke migratie of personen die in twee landen wonen en daarmee het beste van twee werelden pogen te verenigen wordt niet gemeten of wel gemeten maar niet aan deze fenomenen toegeschreven. De verhouding tussen permanente migratie versus werknemers die een deel van het jaar in het buitenland werken ligt in de orde van grootte van een op een. De feitelijke arbeidsmigratiepercentages, zelfs gecorrigeerd voor tijdelijke migratie, komen zelfs niet in de buurt van de uitgesproken bereidheid en emigratieverwachtingen die men koestert: 56% van de jongeren is bereid in het buitenland te werken en 22% denkt ook werkelijk in de komende tien jaar een aantal jaren over de grens te werken. Onder ouderen (55- tot en met 64-jarigen) zijn de corresponderende percentages 18 en 1%. Een dergelijke discrepantie is normaal omdat de weerbarstige praktijk van het emigreren de hoge verwachtingen teniet kan doen. Nadere analyse van de emigratieverwachtingen leert dat de belangrijkste beperkingen die een hoge internationale mobiliteit in de weg staan zijn: (1) de sociale band met familie en Nederland; (2) het belang van de stem van de partner in het huishouden; en (3) de kansen en beperkingen die de werknemer op de internationale arbeidsmarkt waarneemt. De eerste twee factoren hoeven geen verbazing te wekken en zijn wellicht van alle tijden. De laatste factor verdient echter wel enige toelichting. De Nederlandse werknemer lijkt te worden gekenmerkt door een ‘provincialistische’ houding: men ziet niet veel kansen over de grens om meer te verdienen of om werk te verkrijgen, en men ziet het belang niet in van buitenlandervaring. Slechts tien procent van de ondervraagde werknemers ziet mogelijkheden om tijdelijk in het buitenland te werken en acht buitenlandervaring ook nuttig voor zijn of haar positie op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Harry van Dalen
Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut
(NIDI)
CentER
Universiteit van Tilburg

Kène Henkens
Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut
(NIDI)